

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Memorandum 2018-3

Reistijd en gebruik van Rechtspraak in Noord-Nederland

R.J.J. Eshuis

Memorandum

De reeks Memorandum omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Inhoud

Samenvatting – 5

1 Inleiding – 7

2 De ontwikkeling van instroom en verstek in Noord-Nederland, opgeheven locaties versus gebleven locaties – 13

3 Correlatie- en regressieanalyse – 17

4 Conclusies – 21

Bijlagen

1 De impact van de HGK op reisafstanden, per arrondissement – 23

2 Methode van onderzoek – 25

3 Regressieanalyse – 27

Samenvatting

In dit memorandum staat de relatie tussen reisafstanden naar rechtspraaklocaties, en het gebruik van rechtspraak centraal. De herziening van de gerechtelijke kaart – waarbij onder invloed van de sluiting van rechtspraaklocaties voor een deel van rechtzoekenden de reisafstanden toenamen, en voor andere rechtzoekenden deze niet veranderden – was aanleiding tot dit onderzoek. De inzichten die de analyses opleveren zijn ook relevant voor lopende debatten over het verder inkrimpen van het aantal zittingslocaties, en voor initiatieven als spreekuur- en burendrecht, waarbij rechters juist weer meer op locatie rechtspreken. Het nu verrichte onderzoek sluit direct aan op eerder verrichte analyses van de relatie tussen reisafstanden en gebruik van rechtspraak in de arrondissementen Limburg en Noord-Holland, in opdracht van de Evaluatiecommissie Wet Herziening Gerechtelijke Kaart. Het onderzoek richt zich op de grootste zaakstroom in eerste aanleg, de procedure in civiele handelszaken bij de kantonrechter.

In dit memorandum staan twee hypothesen centraal, één met betrekking tot het gedrag van eisers en één met betrekking tot dat van gedaagde partijen:

- 1 Voor eisers die een zaak willen starten tegen iemand in de eigen gemeente, of één die onder dezelfde rechtbanklocatie valt, wordt procederen bij het opheffen van de locatie minder aantrekkelijk. Er zullen na de herziening van de gerechtelijke kaart (HGK) minder zaken dan voorheen worden aanbracht waarin eiser en gedaagde in een gebied wonen waar de rechtspraaklocatie bij de HGK is opgeheven.
- 2 Gedaagde partijen in gebieden waar een locatie is opgeheven, zien zich geconfronteerd met langere reisafstanden en zullen minder geneigd zijn verweer te voeren. Het verstekpercentage neemt toe.

De resultaten van de analyses bevestigen hypothese 1. Voor hypothese 2 leveren de analyses geen bevestiging.

Nemen we de uitkomsten van de analyse voor Noord-Nederland én de eerdere analyse voor Limburg en Noord-Holland in beschouwing, dan is de daling in de instroom bij een toename van reistijd (door het opheffen van een rechtspraaklocatie) de belangrijkste bevinding. Meer in het bijzonder weten we dat het natuurlijke personen (particulieren, eenmansbedrijfjes) zijn die minder geneigd zijn hun geschil voor de rechter te brengen. Voor de hypothese dat gedaagden, bij langere reistijden, meer geneigd zijn verstek te laten gaan is geen overtuigend bewijs gevonden. Er zijn gebieden dit verschijnsel werd aangetroffen. Maar daar tegenover staan gebieden waar zittingslocaties zijn opgeheven en dit verschijnsel niet wordt waargenomen. Het kan dus gewone fluctuatie zijn – betekenisloos – of er moet sprake zijn van complexer samenspel van factoren waardoor een toename van verstek op sommige plaatsen wel, en op andere niet tot stand komt.

In alle onderzochte arrondissementen is een sterke relatie gevonden tussen het gemiddelde gezinsinkomen in de gemeente, en het aantal rechtszaken dat tegen inwoners van de gemeente wordt aangebracht. Lagere gemiddelde inkomens betekenen meer rechtszaken en hogere verstekpercentages.

1 Inleiding

Ten behoeve van de Commissie Evaluatie Herziening Gerechtelijke Kaart publiceerde het WODC eind 2017 een memorandum¹ waarin de invloed van (veranderde) reisafstanden naar gerechtslocaties op het gebruik van rechtspraak werd onderzocht. Het memorandum ging in op twee gebieden: Het arrondissement Limburg en de 'kop' van Noord Holland (het voormalig arrondissement Alkmaar).

Het voorliggende memorandum bouwt voort op die analyses. Onderwerp van deze nieuwe analyse is het arrondissement Noord-Nederland, dat de provincies Groningen, Friesland en Drenthe omvat. De gevolgde methode van onderzoek is nagenoeg gelijk aan die voor Limburg en Noord-Holland werd gevolgd. Dat is een mix van drie methoden. De eerste is een vergelijking volgens quasi-experimenteel design van het gebruik van rechtspraak, voor en na de herziening van de gerechtelijke kaart (HGK), door inwoners die wél en níet met toegenomen reisafstanden werden geconfronteerd. De kracht van dat design is dat andere factoren die het gebruik van rechtspraak beïnvloeden, als het ware buitenspel worden gezet. Aangenomen wordt dat die factoren op gelijke mate op de groepen die wel en niet met toegenomen reisafstanden werden geconfronteerd zullen inwerken. In het eerdergenoemde memorandum bleek echter al dat die aanname niet onverkort standhoudt: de bij de HGK opgeheven rechtspraaklocaties liggen vaker in regio's die achterblijven in economische en bevolkingsgroei, terwijl de zittingslocaties die bleven bestaan, in de regel in gebieden met een hoge bevolkingsdichtheid liggen (grotere steden). Met de tweede methodologische component, een analyses van correlaties worden die patronen in Noord-Nederland verkend. Tot slot wordt via de derde methodologische component, een regressieanalyse, nagegaan in hoeverre reisafstand bijdraagt aan de verklaring van gebruik van rechtspraak, indien ook andere variabelen (demografisch, economisch) in het model worden opgenomen. Een meer uitgebreide uitleg en verantwoording van de onderzoeksmethoden is opgenomen als bijlage 2.

De rechtszaken waar het onderzoek op is gericht zijn handelszaken die onder de competentie van de kantonrechter vallen.² Van dit type zaken is het voor zowel eisers als gedaagden vaak lastig om de (te verwachten) kosten en baten van (actief) procederen goed af te wegen; de eiser loopt het risico de kosten hoger zullen zijn dan de baten. Dat levert een situatie op waarin ook een ogenschijnlijk kleine factor als reisafstand³ naar de zittingslocatie verschil zou kunnen maken. Uit de gesprekken die de Commissie Evaluatie Herziening Gerechtelijke Kaart voerde bleek dat rechters bij verschillende rechtbanken de indruk hadden dat ze minder verweerders zagen uit gebieden waar de zittingslocatie was opgeheven. De data waarmee het onderzoek wordt verricht zijn zaken die werden aangebracht in de eerste helft van 2012 (vóór de herziening van de gerechtelijke kaart) en zaken die werden aangebracht in de eerste helft van 2015 (twee jaar na de herziening van de

---

¹ R. Eshuis (2017), *De rechter op afstand: Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen reisafstand en het gebruik van rechtspraak*. Den Haag: WODC. Memorandum 2017-5.

² Dat zijn civielrechtelijke geschillen met een financieel belang tot maximaal € 25.000. Er zitten veel incassozaken bij, maar ook een brede variëteit aan andersoortige geschillen.

³ Opgemerkt zij dat 'afstand' (of 'nabijheid') ook een psychologische component heeft die bij de afweging een rol kan spelen.

gerechtelijke kaart). Economische en demografische gegevens zijn afkomstig uit Statline (CBS) en hebben betrekking op de jaren 2012 en 2015.

Hypotheses

In dit memorandum staan twee hypothesen centraal, één met betrekking tot het gedrag van eisers en één met betrekking tot dat van gedaagde partijen:

- 1 Voor eisers die een zaak willen starten tegen iemand in de eigen gemeente, of één die onder dezelfde rechtbanklocatie valt, wordt procederen bij het opheffen van de locatie minder aantrekkelijk. Er zullen na de HGK minder zaken dan voorheen worden aanbracht waarin eiser en gedaagde in een gebied wonen waar de rechtspraaklocatie bij de HGK is opgeheven.
- 2 Gedaagde partijen in gebieden waar een locatie is opgeheven, zien zich geconfronteerd met langere reisafstanden en zullen minder geneigd zijn verweer te voeren. Het verstekpercentage neemt toe.

De herziening van de gerechtelijke kaart in Noord-Nederland

Bij de herziening van de gerechtelijke kaart fuseerden de voormalige arrondissementen Groningen, Leeuwarden en Assen. Vier zittingslocaties – voormalig kanton-gerechten – werden opgeheven: Sneek, Heerenveen, Emmen en Winschoten. Voor de laatstgenoemde locatie was de opheffing puur een formaliteit: het gerechtsgebouw was in 2009 al afgestoten. Er konden sindsdien nog zittingen plaatsvinden in het gemeentehuis, maar dat gebeurde in praktijk al niet of nauwelijks meer. Er resteren dus drie gebieden – met in totaal elf gemeenten – waarvoor geldt dat in 2013 de reisafstand naar de gerechtlocatie veranderde. De impact op de reistijd voor rechtzoekenden is vrij gering: in slechts vier gemeenten is sprake van een toename van meer dan 10 minuten reistijd. De maximale toename in reistijd is 20 minuten (in de gemeenten Coevorden en Weststellingwerf).⁴ In die vier gemeenten wonen bijna 200.000 inwoners (12% van de inwoners van Noord-Nederland). Bijlage 1 geeft een kwantitatief overzicht van de implicaties van de herziening van de gerechtelijke kaart per arrondissement.

Enkele praktische zaken

Tussen voor- en nameting vond een complexe gemeentelijke herverdeling plaats in Friesland (per 1 januari 2014). Hierbij fuseerden de voormalige gemeenten Skarsterlân, Lemsterland en Gaasterlân-Sleat tot de nieuwe gemeente De Fryske Marren. De eerste twee lagen voorheen binnen het kanton Heerenveen, de derde viel onder Sneek. De gemeente Boarnsterhim (voorheen kanton Leeuwarden) werd verdeeld over vier gemeenten, die onder de voormalig kantons Heerenveen, Leeuwarden en Sneek vielen. Voor het onderzoek is de gemeentelijke indeling tijdens de nameting (2015) als uitgangspunt genomen, en zijn indices voor de situatie van 2012 (voormeting) herberekend. Hierbij ontstaat enige ruis, omdat sommige gegevens op gemeenteniveau (bijvoorbeeld gemiddeld gezinsinkomen) zich niet exact laten reconstrueren, en omdat voor een deel van de inwoners het voormalig kantongebied wijzigt.⁵

Per 1 januari 2018 vond opnieuw een grote gemeentelijke herindeling plaats. Deze is niet van invloed op de analyse en blijft buiten beschouwing. In de rapportage

---

⁴ Aangekend zij dat de reistijden binnen ook binnen gemeenten kunnen verschillen. De analyse gaat echter niet dieper dan gemeenteniveau, en per gemeente wordt met één reistijd gerekend.

⁵ Dat is overigens minder erg dan het op het eerste gezicht wellicht lijkt. Het heringedeelde gebied ligt daar waar de voormalige kantons Heerenveen, Leeuwarden en Sneek aan elkaar grenzen; de afstand naar elk van de drie zittingsplaatsen verschilt niet sterk.

worden de gemeentenamen van 2015 gebruikt, waarvan sommige inmiddels zijn gewijzigd.

Een andere bijzondere factor zijn de Waddeneilanden Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling en Vlieland. Ze vallen alle vier onder het gebied van het voormalig kanton Leeuwarden, en reistijd naar de zittingslocatie veranderde bij de HGK niet. Wel geldt dat de reistijden naar de zittingslocaties voor de inwoners van de Waddeneilanden van een geheel andere orde zijn dan die van inwoners van het vaste land. Daarnaast zit er in de statistische gegevens van de eilanden een sterke fluctuatie, die verband houdt met de relatief kleine inwonersaantallen. We zullen de Waddeneilanden alleen tonen in de beschrijvende gegevens in hoofdstuk 2, maar buiten beschouwing laten in de analyses.

Arrondisementsgrenzen

Van de 54 gemeenten in Noord-Nederland grenzen er 5 direct aan een Nederlandse gemeente buiten het arrondissement Noord-Nederland. Vijf gemeenten hebben een directe grens met Duitsland. Daardoor zal de hoeveelheid lokale geschillen die de arrondisementsgrenzen overschrijden (bijvoorbeeld tussen inwoners van aan elkaar grenzende dorpen waarvan er één binnen, en één buiten het arrondissement ligt) beperkt zijn.

Adresdichtheid, stedelijkheid, veiligheid

De gemeenten met de hoogste adresdichtheid zijn Groningen en Leeuwarden. De laagste adresdichtheid hebben Littenseradiel (Fr) en Bellingwedde (Gr). Adresdichtheid is een indicator voor de mate van stedelijkheid, maar ook voor bedrijvigheid. Volgens de veiligheidsmonitor voelen inwoners van Noord-Nederland zich relatief veilig; dat geldt in het bijzonder voor de provincie Friesland.

De exogene kenmerken van gemeenten die in de analyse zijn gebruikt veranderden niet sterk tussen 2012 en 2015; in de regel is sprake van vergelijkbare trends die zich in alle gemeenten voordoen. De correlatie tussen adresdichtheid in 2012 en 2015 is 0,997**; tussen besteedbaar inkomen 0,979** en tussen bevolkingssomvang zelfs 1,00**.

Inkomensontwikkeling

De gemeente met het hoogste gemiddelde inkomen is Haren (Provincie Groningen). Gevolgd door de aan Haren grenzende gemeente Tynaarlo en het daar aan grenzende Aa en Hunze (beide in Drenthe). In het gebied van het voormalig kanton Winschoten is het gemiddeld gezinsinkomen het laagst. In alle gemeenten in Noord-Nederland was het gemiddelde gezinsinkomen in 2015 hoger dan in 2012. In de regel steeg het gezinsinkomen met € 1.000 tot € 2.000. Gemeenten aan de Waddenkust bleven meestal achter bij het gemiddelde. In Eemsmond steeg het gemiddeld gezinsinkomen met slechts 300 euro en in Het Bildt met € 500. Veel groter waren de stijgingen in de toch al rijke gemeenten tussen Assen en Groningen (Haren, Tynaarlo, Aa en Hunze) en op de Waddeneilanden Vlieland en Terschelling. In de eerder verrichtte analyses werd een duidelijke relatie gevonden tussen het gemiddeld besteedbaar inkomen in een gemeente en het aantal rechtszaken dat tegen inwoners van die gemeente wordt aangebracht. We veronderstellen dat die samenhang te maken heeft met schuldenproblematiek. In gemeenten met lagere gemiddelde inkomens zal meer betalingsproblematiek voorkomen. Dat gaat gepaard met incasso-zaken, met grote landelijk opererende rechtspersonen (banken, (zorg-)verzekeringen, energiebedrijven, telefoon- en internetproviders e.d.) als eiser. Dit impliceert dat een groot deel van de zaken door rechtspersonen 'van buiten' wordt aangebracht. Deze zaken worden meestal met een verstekvonnis afgedaan. In gemeenten met hogere inkomens is het aantal aangebrachte zaken lager, het percen-

tage zaken met natuurlijke eisers en eisers uit de eigen regio groter, en het verstekpercentage lager. Het hogere percentage zaken met lokale eisers heeft wellicht niet alleen met de (geringere) schuldenproblematiek te maken. Mogelijk genereert een bevolking met hogere inkomens ook zelfstandig meer 'lokale' zaken; er is meer waardevol dat bezit waar iets mee kan gebeuren, en worden meer grote aankopen gedaan en vermoedelijk is men ook op zakelijk terrein meer actief.

Aardbevingsschade?

De data betreffen de instroom van de eerste zes maanden van 2012 en de eerste zes maanden van 2015. Er komen in Groningen met enige regelmaat aardshokken voor die schade aan woningen en gebouwen veroorzaken. Ze zouden van invloed kunnen zijn op onze analyses op gemeenteniveau, in het bijzonder op het percentage zaken dat wordt aangebracht door lokale eisers. De data over 2012 tonen een relatief groot aantal zaken met natuurlijke eisers uit de gemeenten Loppersum en Ten Boer in dat jaar.⁶ Van 2015 zijn er gedetailleerde cijfers over geregistreerde bevingen. De drie zwaarste bevingen in de eerste maanden van dat jaar waren twee bevingen van 2.3 in de gemeente Appingedam, en één van 2.7 in Loppersum; deze zouden tot meer gerechtelijke procedures (hebben) kunnen leiden in de eerste helft van 2015. De cijfers tonen echter geen verhoogde instroom of een hoger percentage natuurlijke eisers voor deze gemeenten.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van dit memorandum wordt de vergelijking van gebieden waar een rechtspraaklocatie verdween, en gebieden waar de situatie niet veranderde, gepresenteerd. Dit is de analyse op basis van een quasi-experimenteel design. In hoofdstuk 3 komen de correlatie- en regressieanalyse aan de orde. In deze analyses worden ook andere variabelen (dan direct aan rechtspraak gerelateerde variabelen) in de analyse betrokken en onderzocht op mogelijke samenhang en/of interferentie met de (reis)afstand van de rechtzoekende naar de rechtspraaklocatie. De cijfers bij de regressieanalyse zijn opgenomen als bijlage 3. In het laatste hoofdstuk worden de conclusies geformuleerd over de invloed van (reis)afstand op het gebruik van rechtspraak in Noord-Nederland. Tevens worden de resultaten in verband gebracht met de eerder verrichte analyses voor Limburg en Noord-Holland.

---

⁶ Opgemerkt zij dat de recordbeving in 2012 bij Huizinge (Loppersum) in de tweede helft van 2012 plaatsvond en dus niet van invloed kan zijn op de gebruikte cijfers).

2 De ontwikkeling van instroom en verstek in Noord-Nederland, opgeheven locaties versus gebleven locaties

In de analyses worden gerechtelijke procedures ingedeeld naar een herkomstgebied (gemeente, voormalig kanton). In civiele procedures is de woonplaats van de gedaagde bepalend voor waar een zaak wordt behandeld. Als we in deze paragraaf spreken van aantallen zaken uit een bepaald kanton of gemeente, dan betreft dat het aantal zaken dat tegen gedaagden die in dit gebied wonen zijn aangebracht. De eisende partij hoeft niet in dezelfde regio te wonen. Een aanzienlijk deel van de zaken wordt aangebracht door landelijk opererende repeat-players, zoals energiebedrijven, zorgverzekeraars en banken.

Tabel 1 toont de ontwikkeling van de instroom van zaken, naar voormalig kantongebied. Het aantal zaken tegen gedaagden die in een gebied wonen waar de zittingslocatie werd opgeheven daalde sterker (-26%) dan het aantal zaken tegen gedaagden die wonen in gebieden waar de zittingslocatie niet veranderde (-19%). In het voormalige arrondissement Groningen is de daling van de instroom relatief klein, in het voormalig arrondissement Leeuwarden (kantons Leeuwarden, Heerenveen, Sneek) is de daling het sterkst.

Tabel 1 Instroom van handelszaken (kanton) in Noord-Nederland*, gebied opgeheven locaties versus gebied gebleven locaties, 2012 en 2015

	2012	2015	
Groningen (voormalig kantongebied)	4.608	3.998	-13%
Winschoten (voormalig kantongebied)	2.925	2.498	-15%
Leeuwarden (voormalig kantongebied)	4.373	3.173	-27%
Assen (voormalig kantongebied)	3.190	2.537	-20%
Instroom uit gebied met ongewijzigde zittingsplaatsen (totaal)	6.021	4.377	-19%
Sneek (voormalig kantongebied)	976	758	-22%
Heerenveen (voormalig kantongebied)	2.220	1.518	-32%
Emmen (voormalig kantongebied)	2.642	2.067	-22%
Instroom uit gebied met opgeheven zittingsplaatsen (totaal)	5.838	4.343	-26%

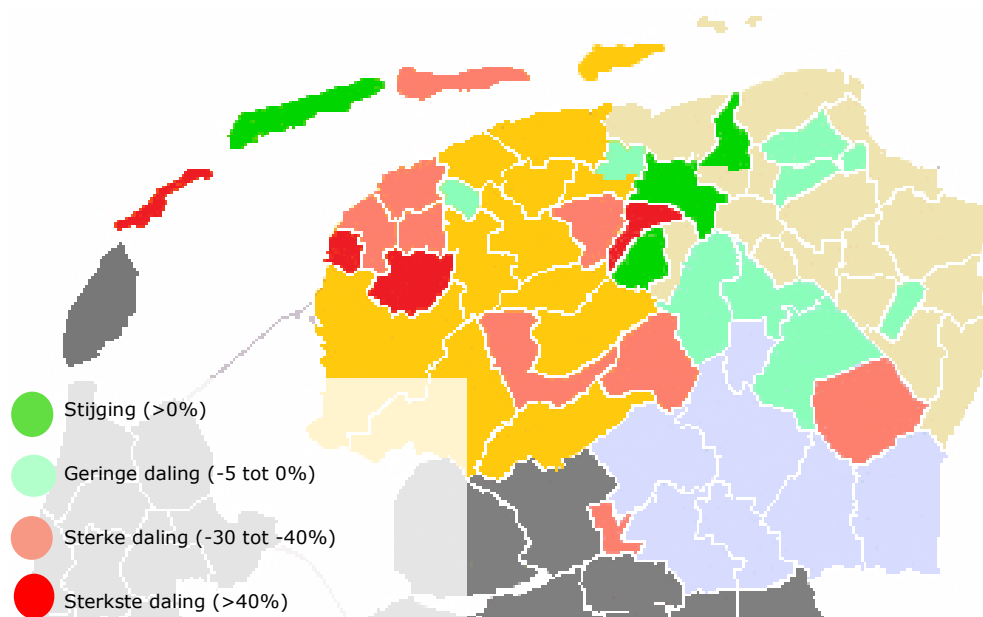
* Exclusief de Waddeneilanden.

Figuur 2 toont de ontwikkeling van de instroom per inwoner tussen 2012 en 2015, per gemeente. De gemeenten met de grootste stijgingen of dalingen zijn met rood en groen geaccentueerd. In de regel is sprake van een daling van de instroom, waarbij er een aanzienlijke spreiding is: de grootste daling bedraagt -79%, de sterkste stijging +57%.⁷ In de figuur zijn de gemeenten met sterke dalingen met rood gearceerd (daling van -30 tot -40% lichtrood, meer dan -40% donderrood) en de gemeenten met een geringe daling of stijging groen (daling van 0 tot -5% lichtgroen, stijging donkergroen). De gemeenten met een geringe daling concentreren zich rond Groningen (incl. de noordelijkste gemeenten van Drenthe; zonder uitzondering zijn het gemeenten waarvoor bij de HGK de reisafstand naar de zittingslocatie niet veranderde. De gemeenten waar zich de sterkste dalingen in de instroom

⁷ Deze extremen werden gevonden op de Waddeneilanden Vlieland en Terschelling. Met de relatief kleine inwonersaantallen fluctueren de zaaksantallen hier veel sterker dan in de grotere gemeenten op het vasteland.

voordeden liggen vooral in Friesland. Een opvallende concentratie is er rond Frankeradeel, waar in vijf aaneengesloten gemeenten een sterke daling van de instroom optrad.

Figuur 2 Verandering in instroom handelszaken per inwoner, 2015 ten opzichte van 2012

De centrale hypothese bij onze analyses is dat het bij langere en/of toegenomen reistijden minder aantrekkelijk zou worden voor partijen om te procederen. Voor gedaagde partijen zou dat tot uitdrukking komen in (hogere) verstekpercentages. Bij eisende partijen uit gebieden met langere reistijden zou dit tot uitdrukking komen in (minder) aangebrachte zaken. Omdat we voor de meeste zaken niet beschikken over adresgegevens van de eisende partij, trachten we via een omweg hier een indruk van te krijgen. Dat gebeurt via de rechtsvorm van de eis. Een aanzienlijk deel van de civiele handelszaken betreft openstaande rekeningen. Veel van deze zaken worden aangebracht door landelijk opererende repeat players (rechtspersonen). Binnen de groep van lokale eisers zijn natuurlijke personen sterker vertegenwoordigd. Het gedrag van natuurlijke eisers kan ons dus een beeld geven van de groep van lokale eisers.

Tabel 2 Het aantal handelszaken (kanton) aangebracht door natuurlijke personen in Noord-Nederland*, gebied opgeheven locaties versus gebied gebleven locaties, 2012 en 2015

	2012	2015	
Groningen (voormalig kantongebied)	341	262	-23%
Winschoten (voormalig kantongebied)	145	131	-13%
Leeuwarden (voormalig kantongebied)	261	227	-10%
Assen (voormalig kantongebied)	235	171	-27%
Instroom uit gebied met ongewijzigde zittingsplaatsen (totaal)	982	791	-19%
Sneek (voormalig kantongebied)	84	59	-30%
Heerenveen (voormalig kantongebied)	167	111	-33%
Emmen (voormalig kantongebied)	168	116	-32%
Instroom uit gebied met opgeheven zittingsplaatsen (totaal)	419	286	-31%

* Exclusief de Waddeneilanden.

Uit de tabel blijkt dat het aantal zaken met een natuurlijke persoon als eiser harder is gedaald in gebieden waar de zittingsplaats werd opgeheven, dan in gebieden waar de reistijden niet veranderden. Het lijkt er dus inderdaad op dat de toegenomen reistijd ertoe leidt dat sommige eisers er van afzien hun zaak voor de rechter te brengen.

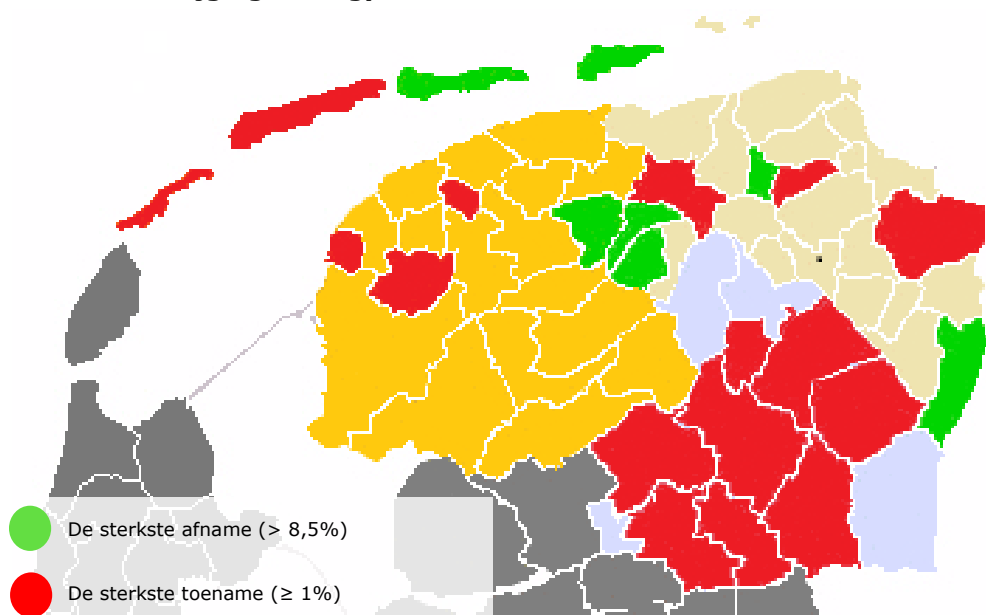
Het gedrag van gedaagden valt nauwkeuriger in beeld te brengen.⁸ We vergelijken de ontwikkeling van verstekpercentages in gebieden waar de reisafstand toenam, met die in gebieden waar die niet veranderde. Uit tabel 3 blijkt dat het gedrag van gedaagden niet in lijn met de hypothese is veranderd: in de gemeenten die onder een opgeheven zittingslocatie vielen daalde het verstekpercentage iets meer dan in gemeenten waar de zittingslocatie niet werd opgeheven.

Tabel 3 Het verstekpercentage in handelszaken (kanton) aangebracht in Noord-Nederland*, gebied opgeheven locaties versus gebied gebleven locaties, 2012 en 2015

	2012	2015	
Groningen (voormalig kantongebied)	77,2	75,0	-2,6%
Winschoten (voormalig kantongebied)	80,9	78,9	-2,5%
Leeuwarden (voormalig kantongebied)	79,5	76,2	-4,8%
Assen (voormalig kantongebied)	71,9	73,3	+2,1%
Verstekpercentage in gebied met ongewijzigde zittingsplaatsen (totaal)	76,7	75,1	-2,0%
Sneek (voormalig kantongebied)	72,5	70,4	-2,9%
Heerenveen (voormalig kantongebied)	76,1	72,7	-4,4%
Emmen (voormalig kantongebied)	75,6	75,8	+0,4%
Verstekpercentage in gebied met opgeheven zittingsplaatsen (totaal)	75,4	73,6	-2,3%

* Exclusief de Waddeneilanden.

Figuur 3 Ontwikkeling verstekpercentage, 2015 t.o.v. 2012 (percentuele stijging/daling)

⁸ In deze analyse blijven buiten beschouwing: circa 200 zaken waarin geen postcode of woonplaats van de gedaagde bekend is, en circa 150 zaken waarin de gedaagde niet in Noord-Nederland woont.

In Noord-Nederland is het verstekpercentage iets meer gedaald in de gebieden waar een zittingslocatie werd opgeheven, dan in gebieden waar de reisafstand gelijk bleef. Figuur 3 toont de gemeenten met grootste afname (groen) en toename (rood) in het verstekpercentage. Opvallend zijn de verschillen in de ontwikkeling per provincie; de grootste dalingen van de verstekpercentages zijn in Friesland en Groningen, terwijl in Drenthe het verstekpercentage stijgt (ongeacht of de zittingslocatie is opgeheven of niet).

3 Correlatie- en regressieanalyse

In hoofdstuk 2 is de vraag naar mogelijke relaties tussen toegenomen reisafstand (door de HGK) en gebruik van rechtspraak geëxploreerd via groepsgewijze vergelijking (van gebieden met opgeheven en gebieden met gebleven zittingslocaties) en visualisering op basis van data per gemeente. In dit hoofdstuk wordt de rol van reistijd onderzocht in relatie tot andere variabelen. De eenheid van analyse zijn gemeenten (N=55).

Correlatie- en regressieanalyse zijn twee methoden die worden gebruikt om verbanden tussen verschillende variabelen te onderzoeken. Correlatie is een eenvoudige methode waarbij de relatie tussen twee (numerieke, continue) variabelen wordt onderzocht. Een regressieanalyse bouwt voort op dat principe, maar combineert meerdere variabelen tegelijk. In de regressieanalyse die hier wordt gedaan (cross-sectioneel) wordt een model geconstrueerd om vanuit verschillende onafhankelijke variabelen de afhankelijke variabele te verklaren. Er zijn twee secties van data (de jaren 2012 en 2015) en twee afhankelijke variabelen (instroom en verstek) die worden verklaard. Dat leidt tot vier modellen. Binnen elk model is een versie mét en een versie zonder de variabele 'reistijd'. Door de verklaringskracht van deze paren te vergelijken blijkt in welke mate 'reistijd' een bijdrage levert aan de verklaring van (verschillen in) instroom en verstek.

Tabel 4 Correlaties, 2012 (pre-HGK)

		Afstand 2012	Afstand auto 2012	Reistijd 2012	Verstek 2012	Instroom 2012	Inwoners 2012	% natuurlijke eisers, 2012	Instroom per 10.000 2012	Adresdichtheid 2012	Gezinsinkomen 2012
Afstand hemels-breed 2012	C	1	0,967**	0,917**	0,267*	-0,140	-0,197	-0,245	0,360**	-0,178	-0,351**
	S		0,000	0,000	0,048	0,308	0,149	0,071	0,007	0,193	0,009
Afstand auto 2012	C	0,967**	1	0,907**	0,226	-0,163	-0,217	-0,231	0,342*	-0,234	-0,294*
	S	0,000		0,000	0,097	0,235	0,112	0,090	0,011	0,085	0,029
Reistijd 2012	C	0,917**	0,907**	1	0,327*	-0,188	-0,277*	-0,301*	0,384**	-0,271*	-0,351**
	S	0,000	0,000		0,015	0,169	0,040	0,025	0,004	0,046	0,009
Verstek 2012	C	0,267*	0,226	0,327*	1	0,058	-0,080	-0,641**	0,426**	0,120	-0,721**
	S	0,048	0,097	0,015		0,672	0,562	0,000	0,001	0,382	0,000
Instroom handzaken 2012	C	-0,140	-0,163	-0,188	0,058	1	0,963**	-0,184	0,487**	0,871**	-0,456**
	S	0,308	0,235	0,169	0,672		0,000	0,178	0,000	0,000	0,000
Inwoners 2012	C	-0,197	-0,217	-0,277*	-0,080	0,963**	1	-0,086	0,306*	0,838**	-0,326*
	S	0,149	0,112	0,040	0,562	0,000		0,531	0,023	0,000	0,015
% natuurlijke eisers, 2012	C	-0,245	-0,231	-0,301*	-0,641**	-0,184	-0,086	1	-0,476**	-0,273*	0,588**
	S	0,071	0,090	0,025	0,000	0,178	0,531		0,000	0,043	0,000
Instroom per 10.000 inwoners 2012	C	0,360**	0,342*	0,384**	0,426**	0,487**	0,306*	-0,476**	1	0,445**	-0,732**
	S	0,007	0,011	0,004	0,001	0,000	0,023	0,000		0,001	0,000
Adresdichtheid 2012	C	-0,178	-0,234	-0,271*	0,120	0,871**	0,838**	-0,273*	0,445**	1	-0,474**
	S	0,193	0,085	0,046	0,382	0,000	0,000	0,043	0,001		0,000
Besteedbaar gezinsinkomen 2012	C	-0,351**	-0,294*	-0,351**	-0,721**	-0,456**	-0,326*	0,588**	-0,732**	-0,474**	1
	S	0,009	0,029	0,009	0,000	0,000	0,015	0,000	0,000	0,000	

C = Pearson Correlatie; S = Significantie

* Statistisch significant, p<0,05.

** Statistisch significant, p<0,01.

De tabellen 4 en 5 tonen de samenhangen (correlaties) tussen o.a. reistijd, instroom, verstek, adresdichtheid en gemiddeld gezinsinkomen. We zien daar statistisch significante relaties tussen (bijvoorbeeld) het verstekpercentage en instroom (positieve samenhang) en het verstekpercentage en het gemiddelde gezinsinkomen (negatieve samenhang). Tegen inwoners van gemeenten met lagere gemiddelde gezinsinkomens worden meer zaken aangebracht. In die gemeenten is het percentage natuurlijke eisers lager en het verstekpercentage hoger.

Tabel 5 Correlaties, 2015 (post-HGK)

		Afstand 2015	Afstand auto 2015	Reistijd 2015	Verstek 2015	Instream 2015	Inwoners 2015	% natuurlijke eisers, 2015	Instream per 10.000 2015	Adresdichtheid 2015	Gezinsinkomen 2015
Afstand hemelsbreed 2015	C	1	0,961**	0,914**	0,166	-0,144	-0,144	0,097	0,277*	-0,219	-0,279*
	S		0,000	0,000	0,226	0,296	0,293	0,482	0,041	0,109	0,039
Afstand auto 2015	C	0,961**	1	0,928**	0,131	-0,149	-0,155	0,048	0,275*	-0,253	-0,215
	S	0,000		0,000	0,339	0,278	0,259	0,726	0,042	0,063	0,115
Reistijd 2015	C	0,914**	0,928**	1	0,166	-0,168	-0,208	0,101	0,348**	-0,288*	-0,296*
	S	0,000	0,000		0,225	0,219	0,127	0,465	0,009	0,033	0,028
Verstek 2015	C	0,166	0,131	0,166	1	0,176	0,048	-0,219	0,538**	0,206	-0,579**
	S	0,226	0,339	0,225		0,198	0,728	0,108	0,000	0,131	0,000
Instream handelszaken 2015	C	-0,144	-0,149	-0,168	0,176	1	0,965**	-0,085	0,425**	0,866**	-0,394**
	S	0,296	0,278	0,219	0,198		0,000	0,538	0,001	0,000	0,003
Inwoners 2015	C	-0,144	-0,155	-0,208	0,048	0,965**	1	-0,031	0,241	0,844**	-0,270*
	S	0,293	0,259	0,127	0,728	0,000		0,820	0,076	0,000	0,046
% natuurlijke eisers, 2015	C	0,097	0,048	0,101	-0,219	-0,085	-0,031	1	-0,220	-0,170	0,167
	S	0,482	0,726	0,465	0,108	0,538	0,820		0,107	0,214	0,224
Instream per 10000 inwoners 2015	C	0,277*	0,275*	0,348**	0,538**	0,425**	0,241	-0,220	1	0,380**	-0,681**
	S	0,041	0,042	0,009	0,000	0,001	0,076	0,107		0,004	0,000
Adresdichtheid 2015	C	-0,219	-0,253	-0,288*	0,206	0,866**	0,844**	-0,170	0,380**	1	-0,421**
	S	0,109	0,063	0,033	0,131	0,000	0,000	0,214	0,004		0,001
Besteedbaar	C	-0,279*	-0,215	-0,296*	-0,579**	-0,394**	-0,270*	0,167	-0,681**	-0,421**	1
Gezinsinkomen 2015	S	0,039	0,115	0,028	0,000	0,003	0,046	0,224	0,000	0,001	

C = Pearson Correlatie; S = Significantie

* Statistisch significant, $p < 0,05$.

** Statistisch significant, $p < 0,01$.

In Noord-Nederland liggen de gemeenten met lagere inkomens op relatief grote afstand van de zittingslocaties (met name langs de Waddenkust en in het voormalige kanton Winschoten, zie figuur 4), terwijl de rijkste gemeenten dichtbij de zittingslocaties Groningen en Assen liggen. De geografische inkomensverdeling leidt tot een tendens die contrair is aan de centrale hypothese van een negatieve samenhang tussen reistijd en gebruik van rechtspraak: er worden meer zaken aangebracht tegen inwoners van gemeenten die ver van de rechtspraaklocatie liggen dan tegen inwoners van nabij gelegen gemeenten. De samenhang (van reistijd) met het percentage natuurlijke eisers moet ons een indruk geven van het gedrag van lokale eisers.⁹ In 2012 is hier een negatieve (statistisch significante) samenhang; in 2015 wordt geen statistisch significant verband gevonden. Voor

⁹ Zie bijlage 2. Omdat de woonplaats van eisers onvoldoende wordt geregistreerd, wordt de status van de eiser (rechtspersoon of natuurlijk persoon) gebruikt als indicatie voor het gedrag van lokale eisers.

4 Conclusies

De belangrijkste bevindingen uit de analyse voor Noord-Nederland zijn:

- Uit de groepsgewijze vergelijking in hoofdstuk 2 blijkt dat in Noord-Nederland lokale eisers uit gebieden waar zittingsplaatsen werden opgeheven, minder geneigd zijn naar de rechter te stappen
- Over het algemeen is impact van HGK op reistijd in Noord-Nederland beperkt. Een positief punt, in vergelijking met de eerdere analyses voor Limburg en Noord-Holland, is het grote aantal gemeenten; de correlatie- en regressieanalyse hebben 'gemeente' als primaire eenheid.
- In Noord-Nederland bestaat een geografische inkomensverdeling die de verwachte relatie tussen reisafstand en gebruik ondergraaft. Veel gemeentes met lage inkomens liggen op relatief grote afstand van de rechtspraaklocaties. Tegen inwoners van zulke plaatsen worden vaker rechtszaken aangespannen. Hierdoor lijkt het alsof langere reistijden geassocieerd zijn met meer gebruik van rechtspraak.

Vergelijken we de bevindingen in Noord-Nederland met die in Limburg en Noord-Holland, dan valt op dat op basis van de regressieanalyse de verklaring voor de verschillen in instroom wat minder goed is dan in de andere arrondissementen, maar de verklaring voor het verstekpercentage juist beter is. In de correlatieanalyse wordt een positieve associatie gevonden tussen reistijd en verstek (meer reistijd, meer verstek), maar in het regressiemodel wordt meer reistijd geassocieerd met minder verstek. Wel consistent met de eerdere analyses is de daling van de instroom in gebieden waar een rechtspraaklocatie verdween, en met name de daling van zaken aangebracht door natuurlijke personen (waarvan we aannemen dat ze indicatief zijn voor het gedrag van lokale eisers). Het geheel overziend is de daling in de instroom bij een toename van reistijd (door het opheffen van een rechtspraaklocatie) de belangrijkste bevinding uit de exercitie. Voor de hypothese dat gedaagden, bij langere reistijden, meer geneigd zijn verstek te laten gaan is geen bewijs gevonden. Er zijn gebieden waar het verschijnsel van een toename van verstek door rechters of rechtbankmedewerkers werd gemeld, en het ook uit de cijfers naar voren komt. Maar daar tegenover staan gebieden waar zittingslocaties zijn opgeheven en dit verschijnsel niet wordt waargenomen. Het kan dus gewone fluctuatie zijn – betekenisloos – of er moet sprake zijn van complexer samenspel van factoren waardoor een toename van verstek op sommige plaatsen wel, en op andere niet tot stand komt.

In de verrichte analyses zien we een aantal samenhangen systematisch optreden:

- Er is een sterke negatieve – altijd significant op $p < 0,01$ – samenhang tussen het aantal zaken dat per inwoner wordt aangebracht, en het gemiddeld besteedbaar gezinsinkomen in een gemeente. Lagere inkomens, meer rechtszaken.
- Er is een positieve – vaak significante – samenhang tussen de adresdichtheid, en het aantal zaken dat per inwoner wordt aangebracht. Hogere adresdichtheid, meer zaken.
- Er is een positieve – vaak significante – samenhang tussen het aantal zaken dat per inwoner wordt aangebracht, en het verstekpercentage. Met het aantal zaken stijgt het verstekpercentage.
- Er is een negatieve – vaak significante – samenhang tussen het aantal zaken dat per inwoner wordt aangebracht, en het percentage zaken dat door een natuurlijke

eiser wordt aangebracht. Meer zaken betekent vooral meer rechtspersonen als eiser.

- Er is een positieve – vaak significante – samenhang tussen het aantal zaken dat door natuurlijke personen wordt aangebracht, en het gemiddeld besteedbaar gezinsinkomen in een gemeente. Lagere inkomens, meer rechtspersonen als eiser. Uit deze combinatie van samenhangen lijkt een duidelijk patroon te spreken. Het overgrote deel van de civiele handelszaken zijn incassovorderingen die worden aangebracht door landelijk opererende 'repeat players'. Van deze zaken worden er (relatief) veel aangebracht in gebieden met lagere inkomens. Door de nadrukkelijke aanwezigheid van die repeat players is in deze gebieden het percentage zaken dat wordt aangebracht door natuurlijke personen en/of lokale eisers, laag. Incassozaken gaan vaak verstek. Die associatie leidt er, gezien het voorgaande, toe dat in gebieden met relatief veel aangebrachte zaken, het verstekpercentage hoog ligt. In gebieden met minder zaken, hogere inkomens en/of meer natuurlijke eisers ligt het verstekpercentage lager. Tevens is er een samenhang tussen lagere inkomens en meer stedelijke gebieden.

Onderwerpen voor nader onderzoek

De bevindingen over de afname van lokale eisers zijn gebaseerd op de ontwikkeling van de hoeveelheid natuurlijke personen als eisers, waarbij de aanname is dat dit een goede indicatie geeft voor het gedrag van lokale rechtzoekenden. Voor die aanpak is gekozen omdat de woonplaats en postcode van de eiser meestal niet in de geregistreerde zaaksgegevens zijn opgenomen. Nader onderzoek naar dit aspect, via een steekproef uit rechtbankdossiers, zou wenselijk zijn. Op die manier zou een duidelijker beeld ontstaan van het soort geschillen (en eisers) die het bij een toename van reistijd (of minder 'nabijheid') af laten weten.

Met de correlatie- en regressieanalyse is getracht het gebruik van rechtspraak op gemeenteniveau te verklaren. Het verder ontwikkelen van modellen op gemeenteniveau kan een nuttige bijdrage leveren aan het verklaren van het gebruik van rechtspraak, en mogelijk aan prognoses van toekomstig gebruik.

Bijlage 1 De impact van de HGK op reisafstanden, per arrondissement

In de tabellen 6 en 7 is per arrondissement weergegeven hoeveel rechtspraaklocaties bij de HGK werden gesloten, voor hoeveel inwoners de reistijd naar de zittingslocatie veranderde,¹⁰ en hoeveel handelszaken (kantonrechter, 2012) uit de betreffende gebieden afkomstig waren.

Tabel 6 Inwoners met veranderde reisafstand naar rechtspraaklocatie, per arrondissement

2012	Totaal inwoners	Gesloten locaties	Inwoners gebied gesloten locaties	Inwoners met toegenomen reisafstand
Noord-Nederland	1.718.485	4	644.529	37,51%
Noord-Holland	1.510.326	2	325.658	21,56%
Limburg	1.121.891	3	622.069	55,45%
Gelderland	2.015.791	5	948.364	47,05%
Zeeland-West-Brabant	1.464.320	1	106.129	7,25%
Overijssel (excl. Lelystad)	1.139.350	1	152.818	13,41%
Oost-Brabant	1.387.768	2	295.011	21,26%
Rotterdam	1.750.226	3	303.900	17,36%
Midden-Nederland (Utrecht)	1.490.411	0	0	0,00%
Amsterdam (excl. Hilversum)	981.129	0	0	0,00%
Den Haag	1.813.709	2	560.176	30,89%

Tabel 7 Instroom rechtszaken (2012) uit bij HGK gesloten kantons

2012	Handelszaken uit gesloten kantons	
	% van totale instroom	% van instroom kantonzaken
Noord-Nederland	24,06%	33,68%
Noord-Holland	14,02%	22,21%
Limburg	35,16%	49,96%
Gelderland	21,55%	31,55%
Zeeland-West-Brabant	4,53%	7,13%
Overijssel (excl. Lelystad)	4,97%	8,73%
Oost-Brabant	6,17%	9,19%
Rotterdam	7,36%	10,89%
Midden-Nederland (Utrecht)	0,00%	0,00%
Amsterdam (excl. Hilversum)	0,00%	0,00%
Den Haag	14,39%	22,85%

Uit de tabellen blijkt dat in Limburg, Noord-Nederland en Gelderland de gevolgen van HGK voor de reisafstanden het grootst zijn, en in Amsterdam en Midden-Nederland nihil. In Gelderland zijn de gevolgen, afgemeten aan de hoeveelheid inwoners voor wie de reisafstand naar de zittingslocatie toeneemt, nog groter dan in Noord-

¹⁰ In de regel betekent 'verandering' hier een toename van reistijd, maar uitzonderingen zijn denkbaar. Voor sommige inwoners van Littenseradiel is de reistijd naar Leeuwarden korter dan naar de kantonlocatie Sneek. Sommige inwoners van Borger-Odoorn wonen dichterbij Assen dan bij de voormalige kantonlocatie Emmen.

Nederland. Het huidige en reeds verrichte onderzoek naar reisafstand en gebruik van rechtspraak omvat nu in totaal negen gesloten rechtspraaklocaties (voormalig kantons) en zes nog bestaande locaties. Met het oog op de generaliseerbaarheid van de uitkomsten dient te worden aangetekend dat de evaluatiecommissie HGK geen random keuze maakte voor te onderzoeken arrondissementen, maar de keuze maakte op basis van geluiden dat er in de betreffende arrondissementen minder verweer zou worden gevoerd (door gedaagden uit de gebieden waar een zittingslocatie werd gesloten). Voor het arrondissement Noord-Nederland klonken die geluiden niet.

Bijlage 2 Methode van onderzoek

De voor deze analyse gevolgde methode van onderzoek is gelijk aan de aanpak die eerder werd toegepast in het kader van de Evaluatie Wet HGK, en is beschreven in het Memorandum 2017-5 'De rechter op afstand'.

Het lokale gebruik van rechtspraak

In dit onderzoek worden rechtszaken gelinkt aan een gemeente van herkomst, en via die stap aan een specifieke rechtbank(locatie) waar de zaak normaal gesproken zou worden behandeld. Het verbinden van rechtszaken aan gemeenten is gebeurd via de postcode en woonplaats van de gedaagde partij(en) in de zaak. De regel is namelijk dat een zaak wordt aangebracht bij de rechtbank die de jurisdictie heeft in het geografisch gebied waar de gedaagde woont. De zaken die aldus worden geteld als zaken 'uit gemeente X' zijn zaken die tegen inwoners van gemeente X zijn aangebracht. De personen die de zaken hebben aangebracht zullen in de meeste gevallen geen inwoners van gemeente X zijn. Voorzover deze eisers ook niet in dezelfde regio als de gedaagde wonen, zal de (verandering van) reisafstand tussen de gedaagde partij en de rechtspraaklocatie geen issue zijn.

Er zijn gevallen waarin rechtszaken niet aan een specifieke gemeente kunnen worden gelinkt, of aanvullende criteria nodig zijn om dat te doen. Het eerste is het geval wanneer een zaak is aangespannen tegen (alleen) een gedaagde die buiten de jurisdictie van de rechtbank woont. Deze zaken zijn buiten beschouwing gelaten. Aanvullende criteria zijn nodig wanneer sprake is van meerdere gedaagden, die in verschillende gemeenten wonen. In dat geval is de overweging dat slechts de gedaagde die het dichtst bij de rechtbank woont hoeft te verschijnen om een verstek te voorkomen, en wordt de zaak beschouwd als een zaak uit de gemeente waar de gedaagde die het dichtst bij de rechtspraaklocatie woont is gevestigd. Of er in zaken met meerdere gedaagden een bepaalde hiërarchie of volgorde van belang is, valt op basis van de gebruikte zaaksgegevens niet te zeggen.

De codering van natuurlijke personen en rechtspersonen is primair gebeurd op basis van de codering die door de rechtbank is gedaan. Dit wordt als een betrouwbaar registratiegegeven gezien sinds de hoogte van het griffierecht mede bepaald wordt aan de hand van het type partij. In zaken waarin sprake van meerdere eisers of gedaagden, waarbij zowel natuurlijke als rechtspersonen, is de zaak ingedeeld als rechtspersoon. Uit eerder onderzoek is bekend dat het in zulke gevallen veelal gaat om zakelijke of werkgerelateerde geschillen waarbij een zowel het bedrijf als de directeur of eigenaar in persoon partij zijn.

De berekende reistijd/afstand

Een kleine wijziging ten opzichte van de analyses voor Noord-Holland en Limburg is het gebruik van reistijd in plaats van afstand. Het is de reistijd per auto die – net als eerder de reisafstand en afstand hemelsbreed – is berekend met een online routeplanner. Per gemeente is één reistijd gehanteerd, niettegenstaande het feit dat de reistijd ook varieert afhankelijk van waar binnen een gemeente men woont. Voorts is voor rechtzoekenden die gevestigd zijn in de gemeente waar ook de rechtspraaklocatie is gevestigd met een vaste reistijd van 10 minuten gerekend. In tabellen 3 en 4 zijn de correlaties van reistijd met afstand hemelsbreed en afstand auto opgenomen. Die liggen in alle gevallen boven de 0,9. Duidelijk is uit de tabellen dat de samenhangen met andere variabelen beter zijn wanneer reistijd wordt gebruikt; regelmatig is reistijd wél statistisch significant, en afstand niet.

Verwerking van de rechtspraakdata

De gebruikte gegevens over rechtszaken zijn afkomstig uit het datawarehouse van de Rechtspraak, waarin de zaaksregistratiegegevens van alle rechtsbanken zijn samengebracht. Voor de vergelijking van zaken van voor en na de HGK zijn de zaken gebruikt die werden aangebracht in de eerste helft van 2012 en de eerste helft van 2015. Daaraan gekoppeld zijn de afdoeningsgegevens van het moment waarop de gegevens werden opgevraagd. Van de meest langdurige zaken is de afdoeningswijze op dat moment nog niet bekend, maar de periode is voldoende lang om met zekerheid te kunnen vaststellen of een zaak al dan niet bij verstek is afgedaan.

De gegevens zijn ingelezen in SPSS en met die programmatuur geanalyseerd.

Bijlage 3 Regressieanalyse

De regressieanalyse maakt gebruik van data die zijn geaggregeerd op gemeentenniveau. Noord-Nederland telde in 2015 59 gemeenten, waarvan er vier (de Waddeneilanden) buiten beschouwing worden gelaten. De codering van rechtspraakdata naar gemeentenniveau is gebeurd aan de hand van de woonplaats van de gedaagde partij. Dit impliceert dat zaken waarin de woonplaats van de gedaagde niet bekend is, en zaken waarin de gedaagde niet in een gemeente in Noord-Nederland woont, buiten de analyse blijven.

Verklaring van de instroom per gemeente

In hoeverre laten de verschillen in het aantal zaken per gemeente (dat wil zeggen zaken aangebracht tegen gedaagden uit die gemeente) zich verklaren door de reisafstand naar de rechtspraaklocatie waar de zaak wordt aangebracht, en andere factoren die op die instroom van invloed zouden kunnen zijn?

Tabel 8 toont de verklaarde variantie in de situatie van voor de HGK (2012) en die erna (2015). In beide jaren bedraagt de verklaarde variantie ruim 60%. Of de reistijd naar de rechtspraaklocatie in het model wordt opgenomen maakt weinig uit. Voor 2012 is reistijd geen significante factor (zie tabel 9), in 2015 levert reistijd een bescheiden bijdrage aan de verklaarde variantie in de instroom (tabel 10).

Tabel 8 Instroom per gemeente in Noord-Nederland, verklaarde variantie

	2012		2015	
	Verklaarde variantie	Significantie	Verklaarde variantie	Significantie
Model zonder afstand	64,8%	0,000	61,6%	0,000
Model met afstand	64,8%	0,000	62,2%	0,000

Tabel 9 Verklarende factoren voor instroom per gemeente in Noord-Nederland, 2012

Factor	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Constante	693,312	4,058		170,858	0,000
Adresdichtheid 2012	-0,008	0,000	-0,183	-27,007	0,000
Besteedbaar inkomen 2012	-0,017	0,000	-0,834	-129,681	0,000
Reistijd 2012	-0,033	0,022	-0,008	-1,523	0,128
Percentage zaken met natuurlijk persoon als eiser, 2012	-3,231	0,141	-0,117	-22,939	0,000

Ter verklaring van de instroom in 2012 laat zich uit tabel 9 de volgende formule afleiden:

Instroom (per 10.000 inwoners) in gemeente X = 693 - (0,008 x adresdichtheid) - (0,017 x gemiddeld besteedbaar inkomen) - (3,23 x het percentage zaken met een natuurlijk persoon als eiser) zaken.

In deze formule is het gemiddeld besteedbaar inkomen van doorslaggevend belang. Het gemiddeld besteedbaar inkomen heeft in de regel een waarde van tussen

30.000 en 40.000. Met de vermenigvuldigingsfactor (0,017) in de formule wordt dus een aantal van tussen de 510 en 680 zaken afgetrokken. De impact van adresdichtheid (met waardes tussen de 100 en 2.500) en het percentage zaken met een natuurlijk persoon als eiser (waardes tussen 3 en 10) is geringer. Ze kunnen elk tot aftrek van enkele tientallen zaken leiden.

Ook voor de verklaring van de instroom in 2015 (tabel 10) is het gemiddeld besteedbaar inkomen van doorslaggevend belang. Opvallend is het positieve teken bij reistijd: dit betekent dat het model voorspelt dat een langere reistijd gepaard gaat met een hogere instroom van zaken (zie hoofdstuk 3 voor de bespreking van deze voorspelling).

Tabel 10 Verklarende factoren voor Instroom per gemeente in Noord-Nederland, 2015

Factor	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Constante	478,783	3,470		137,993	0,000
Adresdichtheid 2015	0,002	0,000	0,043	5,240	0,000
Besteedbaar inkomen 2015	-0,011	0,000	-0,721	-122,449	0,000
Reistijd 2015	0,434	0,021	0,135	20,352	0,000
Percentage zaken met natuurlijk persoon als eiser, 2015	-2,575	0,075	-0,146	-34,340	0,000

Verklaring van het verstekpercentage per gemeente

Voor Noord-Nederland verklaren de gekozen variabelen een aanzienlijk deel van de variatie in verstekpercentages: rond de 70% in 2012 (tabel 11) en rond de 60% in 2015 (tabel 12). Net als bij de instroom levert de reistijd in 2012 geen substantiële bijdrage aan de verklaring. In 2015 levert het die bijdrage wel. Met een coëfficiënt van -0,091 (in tabel 13) zou bij een reistijd van een uur het verstekpercentage 5 procentpunt afnemen. Die uitkomst is in strijd met de hypothese. De verwachting was immers dat een langere reistijd tot een stijging van het verstekpercentage zou leiden.

Tabel 11 Verstekpercentages in Noord-Nederland, verklaarde variantie

	2012		2015	
	Verklaarde variantie	Significantie	Verklaarde variantie	Significantie
Model zonder afstand	70,2%	0,000	59,3%	0,000
Model met afstand	70,3%	0,000	62,0%	0,000

Tabel 12 Verklarende factoren voor verstekpercentages in Noord-Nederland, 2012

Factor	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Sig.
	B	Std. Error	Beta	t	
Constante	125,970	0,529		238,338	0,000
Adresdichtheid 2012	-0,002	0,000	-0,531	-83,921	0,000
Reistijd 2012	0,012	0,002	0,032	6,633	0,000
percentage zaken met natuurlijk persoon als eiser, 2012	-0,835	0,012	-0,322	-67,870	0,000
Besteedbaar inkomen 2012	-0,001	0,000	-0,736	-94,582	0,000
Instroom per 10.000 inwoners, 2012	0,007	0,001	0,077	12,673	0,000

Net als bij de instroom speelt ook bij de verklaring van het verstekpercentage het besteedbaar inkomen een belangrijke rol. Ook het percentage natuurlijke eisers wordt als een belangrijke factor geïdentificeerd. De combinatie van een hoog percentage natuurlijke eisers en een laag verstekpercentage is geassocieerd met rijke gemeenten (en weinig schuldenproblematiek).

Tabel 13 Verklarende factoren voor verstekpercentages in Noord-Nederland, 2015

Factor	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Sig.
	B	Std. Error	Beta	t	
Constante	100,868	0,491		205,610	0,000
Adresdichtheid 2015	-0,002	0,000	-0,531	-64,790	0,000
Reistijd 2015	-0,091	0,002	-0,270	-40,279	0,000
percentage zaken met natuurlijk persoon als eiser, 2015	-0,324	0,008	-0,177	-40,339	0,000
Besteedbaar inkomen 2015	-0,001	0,000	-0,483	-63,506	0,000
Instroom per 10.000 inwoners, 2015	0,051	0,001	0,485	73,201	0,000